

Aan: Provinciale Staten van Drenthe
Postbus 122
9400 AC ASSEN

Nummer: 08.088

Datum: 5 juni 2008

Betreeft: Advies 'groen opgroeien'

Geachte ,


Hierbij ontvangt u het advies 'Groen Opgroeien!' van de Raad voor het Landelijk Gebied dat op verzoek van het Ministerie van LNV is opgesteld. In dit advies pleit de Raad nadrukkelijk voor een samenhangend groen jeugdbeleid. Er zijn veel initiatieven die gericht zijn op versterken van het contact tussen kinderen en hun groene omgeving, maar het gaat vaak om kortlopende projecten of eenmalige activiteiten. Tussen deze projecten en activiteiten ontbreekt vaak de samenhang.

Met dit advies wil de raad het belang onderstrepen van een vroegtijdige ontmoeting van kinderen met de groene omgeving. De raad meent dat het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit het voortouw moet nemen om partijen bij elkaar te brengen die nu langs elkaar heen werken. Ondersteun en stimuleer als overheid vooral de coalitievorming van organisaties en individuen die kunnen bijdragen aan de kennismaking van kinderen met voedsel, natuur en landschappen.

Het adviesrapport is opgebouwd aan de hand van vier thema's, waarvan drie direct betrekking hebben op de leefwereld van kinderen. Deze thema's zijn: groen spelen, beter eten en groen schakelen (het beleven). Het vierde thema 'groen doen' heeft betrekking op de mogelijkheden van bestuurders van rijk en gemeenten. Aan hen wordt gevraagd nieuwe condities te creëren voor een groene, kindvriendelijke infrastructuur.

In het tweede deel van het advies is aandacht voor drie verschillende invalshoeken die er voor kunnen zorgen dat kinderen groener spelen, beter eten en de omgeving als groener beleven. Zo wordt gepleit voor een groennorm voor de buitenruimte van Brede Scholen. Daarnaast vraagt de raad ook om meer ruimte en aandacht voor burgerinitiatieven rondom voedsel. Tenslotte laat de raad zien welke unieke kansen de herinrichting van Krachtwijken bieden.

Hoogachtend,



Prof. Mr. P.C.E. van Wijmen
Voorzitter



Mevr. ir. H. de Wilde
Algemeen Secretaris



Groen opgroeien!

Publicatie RLG 08/08, juni 2008

Advies over meer samenhang in groen jeugdbeleid

Onafhankelijk adviescollege voor het gehele beleidsveld van het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Raad voor het Landelijk Gebied

Postbus 1331
3500 BH Utrecht
tel +31 (0) 30 230 78 70
fax +31 (0) 30 231 06 72
e-mail: raad.landelijk.gebied@minlnv.nl
internet: www.rlg.nl





Inhoud

Deel 1 Het Advies	5
A De Motivatie	7
B De realiteit	9
C De Aanbevelingen	13
Deel 2 De Toelichting	
Toelichting 1 Groen Spelen	19
Toelichting 2 Beter eten	29
Toelichting 3 Groen schakelen	37
Bijlagen	
1. Totstandkoming van het advies	41
2. Geraadpleegde literatuur	43
3. Overzicht publicaties	47



Groen opgroeien!

Het Advies

deel 1

Groen Opgroeien!

De Raad meent dat een vroegtijdige ontmoeting met de groene omgeving niet alleen voordelig is voor de persoonlijke ontwikkeling van kinderen maar ook voor de maatschappij als geheel. Als de kinderen van nu de groene omgeving vroegtijdig leren kennen, is de kans groter dat zij zich later ook bekommeren om een veelzijdige natuur, gezond voedsel en afwisselende landschappen. Een groen collectief geheugen blijft dan in stand.

Ook het individuele belang van deze ontmoeting is evident. Het in contact staan met de groene leefwereld is voor kinderen bevorderlijk voor gezondheid, creativiteit en sociale interacties. Om dit contact te waarborgen moeten overheden, maatschappelijke organisaties en ondernemende burgers elkaar zien te vinden en samenwerken voor behoud en versterking van deze groene leefomgeving.

Oproep

De Raad pleit voor een samenhangend groen jeugdbeleid

Overheden, zorg voor meer samenhang in beleid en het opstellen van een programma van eisen en investeringen met betrekking tot de groene ruimte. Omdat groene kwaliteit veel functies tegelijk vervult, kan bij het gezamenlijk investeren in groene kwaliteit meer maatschappelijk rendement ontstaan dan investeren in afzonderlijke zaken. Verbind daarom de verschillende belangen en initiatieven om mee te liften in de dynamiek van sociale en ruimtelijke ontwikkelingen.

De Raad meent dat het aanbieden van groene educatie een brede maatschappelijke taak is, waarvoor extra inspanning nodig is om partijen bij elkaar te brengen die nu langs elkaar heen werken.

Zorg dat de groene ruimte en duurzaam voedsel een structureel en continu onderdeel wordt van een gezonde leefwijze voor kinderen. Stimuleer en ondersteun als overheid vooral de coalitievorming van organisaties en individuen die daaraan kunnen bijdragen. Breng partijen bij elkaar die elkaar normaal niet vinden, omdat ze vaak onbedoeld langs elkaar heen werken. Benut het concept van de brede scholen optimaal door kinderen op verschillende manieren kennis te laten maken met voedsel en natuur, zonder daarbij het onderwijs extra te belasten.

Doel

Een duurzame groene leefwereld voor kinderen, omdat een meer door-dachte inrichting van de leefomgeving en een samenhangend beleid bijdragen aan de continue en structurele ervaringen van jeugd met natuur en voedsel.

Doelgroep

Kinderen (0 tot 12 jaar) en ouders van jonge gezinnen.

Voor wie?

Betrokken ministers, bestuurders en politici van gemeenten, maatschappelijke organisaties en ondernemende burgers.

RoL LNV

Als 'groen' ministerie moet LNV de verantwoordelijkheid nemen voor het organiseren van de samenhang tussen de vele initiatieven van de overheid als het gaat om het versterken van de betrokkenheid van kinderen bij de groene omgeving en voedsel.

A. De motivatie

Uit recent onderzoek¹ blijkt dat de betrokkenheid van kinderen en jongeren met natuur en voedsel snel afneemt. In een maatschappij die steeds meer verstedelijkt, ontdekken kinderen de groene wereld niet meer vanzelfsprekend.

Bij deze constatering doemen direct vragen op als: hoe bezwaarlijk is het dat kinderen minder met groen in aanraking komen? Wat zijn daarvan de nadelige kanten? Welke rol speelt groen bij de ontwikkeling van kinderen?

Voor het beantwoorden van deze vragen zijn drie motieven relevant:

1 Het ontwikkelingsmotief

Het al op jonge leeftijd in aanraking komen met de natuur of het opgroeien in een groene leefwereld is een pedagogische noodzaak. Voor de groep van 0 tot 4-jarigen is het voor de primaire binding met de fysieke leefomgeving zelfs een cruciale leeftijd. De groene ruimte draagt bij aan de motorische, cognitieve en sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen. Kinderen hebben genoeg ruimte nodig om op te groeien; niet alleen thuis maar ook buitenshuis. Natuurlijke plekken kunnen juist de verbeeldingskracht van kinderen prikkelen en de verbondenheid met zulke plekken draagt bij aan de ontwikkeling van de identiteit van kinderen. Het is echter niet voldoende om alleen te volstaan met georganiseerd vermaak in de groene ruimte.² Juist de zelf gecreëerde speel- en ontdekruimte leert kinderen beter hun fantasie te gebruiken. Een starre, te weinig uitdagende omgeving zal juist een obstakel vormen voor een gezonde groei en ontwikkeling van kinderen. Zo stimuleren speelbossen en parken niet alleen de motorische vaardigheden, ze dagen ook uit om zelfstandig, creatief en exploratief te spelen.³

2 Het draagvlakmotief

Vanwege de kwaliteit van ons bestaan is het belangrijk dat kinderen op de hoogte zijn van zaken die buiten hun directe leefomgeving liggen. Om de betekenis van natuur op waarde te kunnen schatten moeten kinderen de natuur met alle zintuigen intensief beleefd hebben. Daardoor raken ze ook meer betrokken bij het wel en wee van de natuur.⁴ Wellicht leidt dit in de toekomst tot meer zorg voor het behoud van die andere leefomgeving, die zich buiten de stad bevindt.

Hebben jongeren van nu dan totaal geen interesse in de natuur? Integendeel, uit onderzoek blijkt dat jongeren wel degelijk in het onderwerp natuur zijn geïnteresseerd. Zo maakt 65% van de jongeren in Nederland zich zorgen over het verdwijnen van natuur (Motivaction 2005). Tegelijkertijd blijkt dat veel jongeren zelden of nooit in de natuur komen. Deze paradox, waarbij de jongeren wel bezorgd zijn over het verdwijnen van de natuur, maar ook weinig in diezelfde natuur komen, leidt tot de vraag: is deze bezorgdheid voldoende om later, als kiezer of als consument, voor

¹ A.E. Buijs, S.de Vries (2005): Verschillen in landschapsbeleving tussen bevolkingsgroepen; J. Vreke e.a. (2006): Potenties van groen!; Louv (2007): Het laatste kind in het bos.

² Elkind (2007): The power of play.

³ A. van den Berg in: Kennis.online, november 2007, WUR, Wageningen.

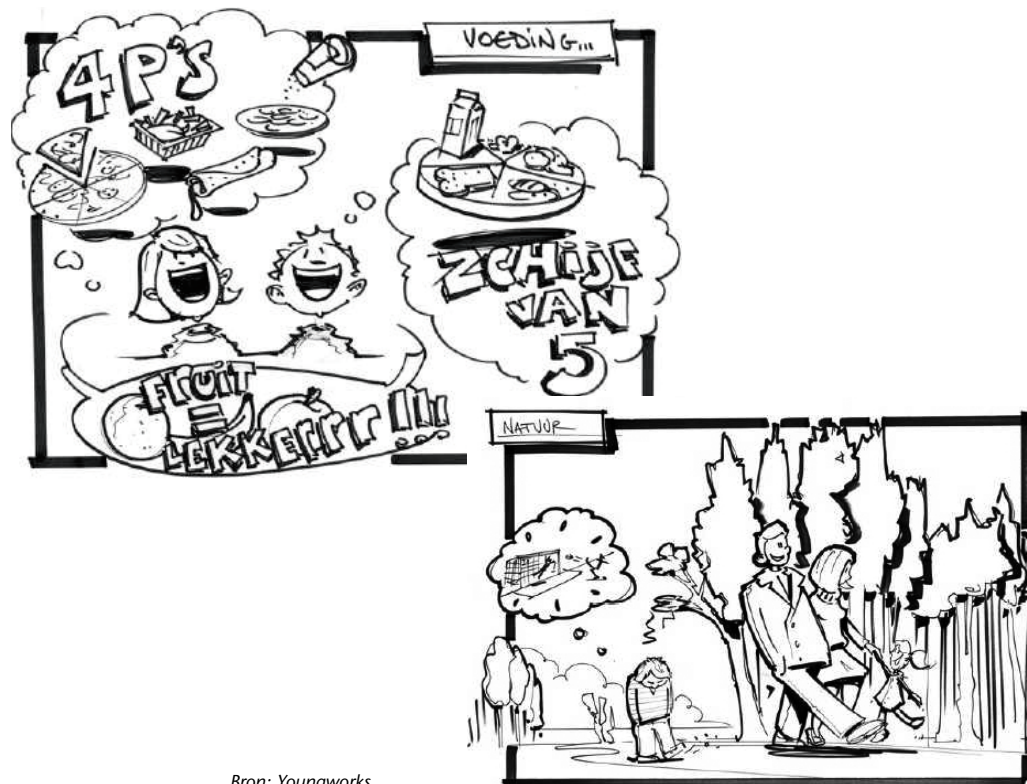
⁴ Een persoonlijke band met een stukje natuur dicht bij huis, waar een kind ongestoord kan scharrelen, leidt tot een diepgeworteld verantwoordelijkheidsgevoel voor de natuur (Louv 2007).

natuur te kiezen?⁵ Het leren kennen van de natuur en het opgroeien in een groene leefomgeving kan ervoor zorgen dat het belang van groen over 10 à 15 jaar niet wordt vergeten in besluiten daarover.

Omdat een hersteld contact tussen kind en natuur belangrijk is voor een gezonde toekomst voor zowel kinderen als natuur, snijdt het mes aan twee kanten. Daarnaast geeft het veiligstellen van de belangen van kinderen ook nieuwe kansen voor stedelijke ontwikkeling. Het kindvriendelijk en groen inrichten van wijken versterkt de levendigheid in het publieke domein, hetgeen onder andere bevorderlijk is voor het vasthouden van de middenklasse in de stad. Deze invulling van leefbaarheid krijgt daarmee zowel een sociale als een economische dimensie.

3 Het gezondheidsmotief

Het gebrek aan beweging van kinderen en de slechte gezondheid als gevolg daarvan wordt alom beschouwd als een maatschappelijk probleem. Politici en wetenschappers spreken hun zorg uit over de toename van het aantal kinderen met overgewicht. Ook in de media staat dit onderwerp volop in de belangstelling.⁶ In het advies 'Natuur en Gezondheid' (2007)⁷ zijn de gevolgen van overgewicht bij jongeren en de relatie tot ziekte last en zorgkosten beschreven. Men pleit dan ook voor meer nadruk op het verbinden van de thema's gezondheid en natuur.



Bron: Youngworks

5 Zie Jana Verboom: Scharrelkind hoort buiten te spelen tot het donker wordt, Trouw 14-01-2006.

6 Vorig jaar steeg het aantal te dikke mensen naar een record: 47 procent. De toename is het grootst onder jongeren. Het aantal kinderen met overgewicht groeit jaarlijks 6 procent (NRC-next 8 november 2007).

7 Kennisagenda natuur en gezondheid; in maatschappelijk perspectief, van RLG, RMNO en RGO 2007.

Zwaarlijvigheid bij kinderen is het resultaat van slechte eetgewoonten in combinatie met te weinig beweging en legt een zware hypotheek op de gezondheidszorg. Het toenemende verkeer, de afname van geschikte speelplaatsen, de groei van "mediaconsumptie" en een verminderd veiligheidsgevoel, waardoor kinderen bijna niet meer zelf naar scholen fietsen of wandelen, zijn de oorzaak van minder beweging.⁸ In het Convenant Overgewicht richt men zich voor het jaar 2008 dan ook op prioritaire thema's als meer beweeglessen op school en meer speelruimte (voor ieder kind binnen 400 meter van het huis). Maar ook slechte eetgewoonten zijn debet aan zwaarlijvigheid. Het aantal kinderen dat zonder ontbijt naar school gaat en dit eetmoment vervangt door het nuttigen van zoete tussendoortjes, neemt toe. Fastfood verdringt steeds vaker vers voedsel en in schoolkantines is vaak een ruime keuze in "zoethoudende" drankjes en calorierijke hapjes.

Jac. P. Thijssse benadrukte al in 1896 dat naast het ontwikkelingsmotief ook het genotsmotief een belangrijke stimulans was om de natuur (in de stad) te ontdekken, zoals hij in het eerste nummer van De Levende Natuur omschreef:

"Vraagt men, hoe het komt, dat de liefde voor de natuur zo weinig algemeen is? Wel, vooreerst is de natuur weinig bekend. Men weet niet hoeveel er te vinden en te zien is en hoe nabij dat is – nabij, ook voor de stedeling, die doorgaans geneigd is, zich te beschouwen als een uit de schone schepping verstorotene. Maar ook in onze grote en dichtbevolkte steden wonen valken! En uilen ook! En men kan er mooie vlinders en andere insekten vinden. Fraaie waterplanten in stadsgrachten! Plantjes met fijne bloempjes en keurige zaadoosjes in menigte tussen de straatstenen! Er is onder dat zoveel schoons, zoveel belangrijks. Ja waarlijk, als de levende natuur meer bekend was, zij zou om het genot, dat zij verschaft, om de lering, die zij aanbiedt, meer gezocht worden."

Uit: Feest in de natuur, van: Kees Hana (1965), Amsterdam.

B. De realiteit

Een aantrekkelijke en uitdagende groene leefomgeving, het liefst dicht bij huis, is goed voor de gezondheid en persoonlijke ontwikkeling van kinderen. Echter uit de belevingswaardenmonitor Nota Ruimte van het Milieu- en Natuurplanbureau (2006) blijkt dat met name jongeren en allochtonen minder tevreden zijn over het groen in hun buurt. Bij een focus op specifieke gebieden blijkt dat bewoners van binnensteden en Vinx-wijken hierover het minst tevreden zijn. Deze constatering werpt vragen op als: hoe komt het dat jongeren (met name in de binnensteden) hun omgeving als minder aantrekkelijk ervaren? Welke ontwikkelingen in de ruimtelijke inrichting zijn er gaande die deze waarneming versterken?

8 In het onderzoeksrapport "Wat beweegt kinderen" (2007) van het Nicis Institute wordt zelfs gesproken van 'bewegingsarme wijken'.

Het verlies aan open ruimte

De Raad voor het Landelijk Gebied concludeerde in haar advies "Recht op groen" (2005) dat groen in de steden sneller slinkt door bebouwing (inbreiding) en dat er sprake is van een sterke inwisselbaarheid van groen. Ook is er sprake van een ongelijke waardering van groen en rood, waardoor de balans doorslaat naar rood (bebouwing). In de huidige planologische praktijk ligt het accent op het realiseren van voldoende woningen, bedrijfsruimten en infrastructuur. In het krachtenveld van concurrerende belangen en functies geniet groen niet de eerste voorkeur. Een voorbeeld daarvan is de ruimte voor volkstuinen die stevig onder druk staat vanuit andere stedelijke belangen.⁹ Veel volkstuinen, die fungeren als groene oases en schakels in groenverbindingen in de volgebouwde steden, zijn in stedelijke structuurplannen tot buiten de stadsgrenzen verplaatst.¹⁰

De laatste 25 jaar is het bebouwde oppervlak in Nederland verdubbeld. Voor veel stadskinderen betekent dit een afname van groen in de buurt en dus de mogelijkheid om buiten te spelen. Het belang van buiten spelen ligt niet alleen op het niveau van het individuele kind, maar raakt een veel breder terrein. Het heeft effect op de ontwikkeling van kinderen, op het gezin, op de leefbaarheid in de buurt en op de langere termijn ook op de gezondheid. Eveneens is veel groen moeilijk toegankelijk en bereikbaar voor kinderen. Zorgwekkend voor de kwaliteit van de stedelijke leefomgeving is naast het verdwijnen van de open ruimten ook de toenemende ruimtelijke versnippering en de aanwezigheid van eentonig en niet gebruiksvriendelijk groen. Vooral bouwplannen dragen bij aan de versnippering van de groene ruimte. Daarom is het wenselijk dat de kwaliteit van het groen de norm wordt bij bouwplannen, een kwantitatieve groennorm alleen is niet voldoende.¹¹

De veranderende functie van het groen

De functie van groen in wijken verandert door de jaren heen. Dat blijkt ook uit de belevingswaardenmonitor van het MNP (2006). In oude stadswijken, waar op zich veel groen aanwezig is (de tuinwijken), wordt de kwaliteit van groen als laag beoordeeld. Veel van de 40 door het ministerie van VROM aangewezen prachtwijken zijn naoorlogse wijken. Hier hadden groenvoorzieningen indertijd niet zozeer een decoratieve functie, als wel een gebruikswaarde; ze waren bedoeld als sociale ontmoetingsruimte en als terrein voor sport- en speelvelden.¹² Inmiddels is deze gebruikswaarde afgenomen en liggen veel groenvoorzieningen er desolaat bij.

Woningbouwcorporaties nemen binnenkort belangrijke beslissingen over de toekomst van de 40 geselecteerde prachtwijken. Het is de vraag of zij kiezen voor het creëren van groene verbindingen in de stad (tussen parken, plantsoenen en stadsranden) of juist voor versnipperde stukjes groen tussen wegen en huizen (groen als decoratie). De opgave is om de omgeving zodanig aan te passen dat bewoners optimaal gebruik kunnen maken van het groen en daarmee hun leefstijl gezonder kunnen maken.

⁹ In de periode 1993-2003 is het volkstuinareaal met 16% afgenomen, oftewel een afname van 640 ha. grond (bron CBS).

¹⁰ Uit: ruimte voor volkstuinen; rappel voor de volkstuinpassage uit de Nota Ruimte, AVVN, Utrecht 2007.

¹¹ De VROM-norm voor voldoende groene speelruimte is 3%.

¹² Van Schendelen (1997): Natuuren ruimtelijke ordening in Nederland; een symbiotische relatie, NAI Rotterdam.

Dit vraagt van de overheid en ontwerpers een duidelijke visie op de publieke natuur in de stad. Voor gemeenten ligt er juist nu de kans en uitdaging om oplossingen te zoeken voor het ruimtelijk integreren van natuur in de compacter wordende stad. Wanneer echter naar de criteria voor wijkactieplannen wordt gekeken, dan lijkt het accent eenzijdig op de bouw en renovatie van gebouwen te liggen. De groene ruimte is niet als apart criterium meegenomen. Hierdoor fungeert de groene leefomgeving niet als gelijke grootheid en blijft de balans tussen rood en groen negatief.

Regelgeving

Regels en voorschriften leiden tot een versnipperde aanpak die vaak haaks staat op de wijze waarop organisaties en overheidspartijen een meer naar menselijke maat georganiseerde leefomgeving willen realiseren. Een goed voorbeeld daarvan is het Attractiebesluit 1996. Daarin staat dat gemeenten verantwoordelijk en aansprakelijk zijn voor ongelukken met speeltoestellen op openbare terreinen. Hierdoor verwijderen veel gemeenten de vaak avontuurlijke speelelementen in de openbare ruimte, zoals boomhutten, touwen in bomen en schommels. Handhaving van regels en de ontwikkeling van avontuurlijke speelomgevingen botsten hier.¹³ Het vraagstuk van aansprakelijkheid speelt onder meer bij het door Staatsbosbeheer inrichten en beheren van de speelbossen.

Hetzelfde probleem met regelgeving doet zich voor met de Vogel- en Habitatrichtlijn. Door een stringente toepassing hiervan, aangewakkerd door de aanwijzing van Natura 2000 gebieden, kunnen scoutingclubs moeilijker in de vrije natuur kamperen, terwijl het actief zijn en tegelijkertijd het leren in de natuurlijke omgeving een van de belangrijkste doelstellingen is van deze grootste jeugdclub in ons land.¹⁴

Een versnipperde aanpak

Naast regelgeving zorgt ook een ver doorgevoerde organisatorische verdeling van taken voor een versnipperde aanpak. Dit gebeurt bijvoorbeeld bij de aanpak van overgewicht bij kinderen. Zo concludeert het Bureau Schuttelaar & Partners (2007) dat de activiteiten gericht op de preventie van overgewicht te versnipperd en onvoldoende verankerd zijn in het schoolbeleid. Hetzelfde probleem doet zich voor bij de bouw of verbouwingsplannen van brede scholen. Gemeenten kijken daarbij wel naar de naleving van de bouwnormen, maar de ontwikkeling van een groene schoolomgeving zien zij niet als hun exclusieve taak en verantwoordelijkheid. Dit wordt overgelaten aan de scholen, die echter noodgedwongen meer tijd en energie steken in het onderwijsaanbod. Ook in de lijst met kwaliteitscriteria voor brede scholen ontbreken criteria voor een groene schoolomgeving.¹⁵ Deze aanpak leidt tot een toename van "versteende" schoolomgevingen, hetgeen kan worden voorkomen door een groennorm mee te nemen bij de inrichtings- en bouwplannen.

¹³ In de nota Speelruimte voor de jeugd in Zwolle is dit dilemma als volgt verwoord: "Veilig spelen is belangrijk, maar veilig spelen op een saaie speelplek is ook niets."

¹⁴ Louw (2007) is zelfs verbaasd dat scoutingorganisaties nog iets met natuur doen, gezien de toenemende juridische en sociale druk.

¹⁵ Kwaliteitscriteria Brede Scholen, van Oberon (2004) opgesteld in opdracht van de stuurgroep Brede Scholen, waarin de ministeries van OC&W, VWS, SZW en VROM en de VNG zitting hebben.

Brede scholen zijn immers ook bedoeld om vanuit een fysiek perspectief een bijdrage te leveren aan de leefbaarheid van buurten.

De rol van de overheid

Het huidige kabinet onderschrijft het maatschappelijk belang van de leefomgeving als speel- en ontmoetingsruimte en ook de burgerinitiatieven die daarbij een inspirerende rol spelen. Het Coalitieakkoord (2007) spreekt over: samenleven begint met samen spelen (p.29), investeren in de kwaliteit van woon- en leefomgevingen (p.31) en het financieel ondersteunen van eigen initiatieven (p.32). Belangrijk daarvoor is dat de overheid het recreatiebeleid en –belang een juiste plek binnen de eigen organisatie geeft. Nu is dat niet het geval. Zo heeft het recreatiebelang binnen het ministerie van LNV slechts een marginale positie, dit in tegenstelling tot toerisme, dat bij het ministerie van Economische Zaken is ondergebracht. Bij de provincies is recreatie vaak bij de afdeling Economische Zaken ondergebracht en niet bij de afdeling Groene Ruimte. Deze positionering van recreatie is niet direct gunstig voor het realiseren van kindvriendelijke groene omgevingen.¹⁶

Bron: Arthur Vriend/HH



¹⁶ In Vlaanderen is dat anders geregeld. Daar zijn de regionale en lokale overheid actief betrokken bij het realiseren van groene speelzones in en rondom steden. Het betreft de ontwikkeling van integrale groengebieden, waarbij recreatie, spel en kunst uitgangspunt zijn bij de ruimtelijke inrichting.

Beleidsondersteunend onderzoek

Uit onderzoek blijkt dat er aanwijzingen zijn voor een gunstige invloed van een groene omgeving op de ontwikkeling van kinderen. Zo verscheen recentelijk het onderzoek 'Spelen in het groen' van A. van den Berg e.a. (2007). Uit de resultaten van dit onderzoek blijkt dat een natuurlijke (buiten) speelomgeving kinderen stimuleert tot meer gevarieerd en creatief speelgedrag dan een niet-natuurlijke (binnen) omgeving. Dit onderschrijft het belang van meer natuurlijke bewegingsruimte voor kinderen.

In het adviesrapport 'Natuur en Gezondheid, deel 1' van de Gezondheidsraad en RMNO (2004) zijn onderzoeken naar de relatie tussen enerzijds natuurlijke omgevingen en anderzijds sociaal-emotionele, cognitieve en motorische ontwikkeling op rij gezet. De commissie die dit advies voorbereidde, komt tot de conclusie dat het plausibel is dat de cognitieve en emotionele ontwikkeling van kinderen baat heeft bij gevarieerd, regelmatig en direct contact met vertrouwde natuurlijke plekken dicht bij huis. Deze plekken bieden mogelijkheden voor vrije exploratie en spelvormen die bijdragen aan de cognitieve en motorische ontwikkeling. Ook zijn er aanwijzingen dat aanwezigheid van groenvoorzieningen in een achterstandwijk een gunstige invloed heeft op sociale contacten, concentratie en zelfdiscipline bij kinderen. De commissie acht tevens nadere empirische toetsing van de relatie tussen een natuurlijke omgeving en de ontwikkeling van kinderen van belang. De commissie heeft daarbij een voorkeur voor longitudinaal, hypothesetoetsend onderzoek.

C. De aanbevelingen

Hoe kan natuur en voedsel een meer structureel onderdeel uit gaan maken van de leefwereld van kinderen?

Om dit te bewerkstelligen is het belangrijk om mee te liften met actuele maatschappelijke ontwikkelingen, hetgeen betekent:

- geen extra belasting van het reguliere onderwijs (zie commissie Dijsselbloem 2008), maar meer aandacht voor natuur en gezondheid in de voor- en naschoolse opvang (brede scholen).
- aansluiting zoeken bij stedelijke vernieuwing (prachtwijken)
- zorgen dat burgers en maatschappelijke organisaties actief meedenken bij beheer en inrichting van de groene buitenruimte en duurzame voedselprogramma's
- anticiperen op de trend van decentralisatie van overheidstaken (sterkere rol van gemeenten).

De Raad meent dat het versterken van de groene leefomgeving voor kinderen vanuit vier invalshoeken richting moet krijgen:

1 Groen Doen (bestuurders): nieuwe condities voor een groene, kindvriendelijke infrastructuur

- *Rijk, ontschot het groene jeugdbeleid en stel de agenda op vanuit de urgenties zoals gemeenten die ervaren.*

Via een interdepartementaal overlegorgaan moet de agenda voor kindvriendelijke (groene) omgevingen worden opgesteld. Maak bij het bepalen van de urgentie van vraagstukken beter gebruik van de gemeentelijke kenniservaring. Nu is het vaak gemeengoed om gemeenten vanuit verschillende departementen op allerlei thema's apart aan te sturen. In de alledaagse praktijk blijkt dat een bepaald thema niet in alle gemeenten evenveel prioriteit geniet (voorbeeld: bewegingslessen vanuit het Convenant Overgewicht). De VNG heeft als koepelorganisatie een directe ingang naar haar achterban en moet daarom een centrale rol spelen bij de agendering.

- *Gemeenten, benut RO-instrumenten optimaal voor het ontwikkelen van een duurzame leefomgeving.*

Geef groene oases in de stad, zoals volkstuincomplexen, schoolwerktuinen en stadsboerderijen een bijzondere status in de ruimtelijke ordening. Onderschrijf de meerwaarde van deze oases voor de leefomgeving van burgers. Maak ook organisaties die actief met groen bezig zijn volwaardige gesprekspartners, vooral bij herinrichtingsplannen,

- *Gemeenten, maak kindvriendelijk omgevingen tot een erkend collegebreed thema (portefeuille-overstijgend)*

Investeringen in kindvriendelijke omgevingen, zoals groene verbindingen, kinderopvang en brede scholen in groene omgevingen, autoluwe en veilige wijken, dragen zowel bij aan sociale leefbaarheid als aan de economische kracht van steden. Zulke omgevingen werken enerzijds positief tegen verloedering en segregatie en anderzijds positief voor de versterking van de stad of wijk als vestigingslocatie voor bedrijven en meer kapitaalkrachtige inwoners.

- *Rijk en provincies, positioneer recreatie in de eigen organisatie als een krachtig instrument voor economische en leefbare omgevingen*

Recreatie heeft een meerwaarde bij integrale maatschappelijke opgaven. Koppel recreatie niet alleen aan vrijetijdsbesteding. Het is bij uitstek geschikt om de kwaliteit van de fysiekrumtelijke omgeving te verbinden met sociale en economische krachten.

- *Rijk zorg voor de financiering van een bomenplantprogramma*

Elk kind dat na het achtste schooljaar van de basisschool (groep acht) overgaat naar het voortgezet onderwijs plant een boom in een CO2-bos of een bestaand natuurgebied.

2 Groen Spelen: van kijkgroen naar speel- en ontdekgroen

- *Voorkom onnodig belemmerende regelgeving*

Kijk kritisch naar belemmerende regelgeving, bijvoorbeeld door het verrichten van onderzoek naar mogelijkheden voor het collectief afkopen van aansprakelijkheid. Voorkom ook administratieve lasten voor verenigingen door activiteiten van jongeren in de natuur niet vergunningsplichtig te maken (geldt met name voor de Scouting).



Bron: Jelle Maas (RLG)

Van kijkgroen naar beleefgroen

Bron: Jelle Maas (RLG)



- *Bevorder actief groene allianties bij naschoolse opvang*
Breng groene organisaties met elkaar in contact via een platform voor naschoolse "groene" educatie, zoals scouting, natuurbelangenorganisaties, NME-organisaties, boeren en volkstuinverenigingen.
- *(Her)ontwikkel ongebruikte ruimtes tot nieuwe speelomgevingen*
Gemeenten, stimuleer en ondersteun het door groepen burgers of organisaties adopteren van ongebruikte terreinen ("Het oerwoud om de hoek"). De gedachte daarbij is dat natuur niet groot hoeft te zijn, maar wel toegankelijk en avontuurlijk. Ontwikkel groene speelzones in en om steden, zoals in de Belgische stad Gent (combinatie van kunst en natuur, subsidies voor kleine natuurprojecten in de stad).
- *Stel nieuwe richtlijnen op voor speelomgevingen van scholen (groennorm voor speelruimte bij scholen)*
Geen richtlijnen in oppervlakte tegels, maar in oppervlakte groene speelruimte. Daarmee kan ook de ambitie voor de 'vergroening' van omgevingen van (nieuwe) brede scholen vorm krijgen. In de normen voor de bouw van brede scholen zijn geen criteria voor de groene omgeving opgenomen.

3 Beter Eten: duurzaam voedsel vanuit maatschappelijke betrokkenheid

- *Laat elk kind kennis maken met de schoolwerktuin; voedsel dichtbij!*
Kinderen actief kennis laten maken met voedselproductie en consumptie: van zaaien, wieden, groeien, oogsten naar koken. Om scholen niet extra te belasten, zoek naar allianties met volkstuinders die kunnen zorgen voor het beheer, de begeleiding en kennisoverdracht (zie onderzoek Young Works). Met name in de nieuwe groeikernen is deze aanpak aantrekkelijk, vanwege het vaak ontbreken van schoolwerktuinen, dit in tegenstelling tot grote steden als Amsterdam en Rotterdam, waar schoolwerktuinen zijn uitgegroeid tot ware instituten.
- *Ondersteun actief burgerinitiatieven bij duurzame voedselprojecten*
Betrek burgers en maatschappelijke organisaties bij het verstrekken van gezond voedsel in overblijfsituaties. Gebruik aanwezige burgerinitiatieven ook optimaal voor buitenschoolse opvang. Gemeenten kunnen dit stimuleren door initiatiefnemers actief te begeleiden en van informatie te voorzien, bijvoorbeeld door het organiseren van netwerkbijeenkomsten en het openen van een burgerloket. Als richtinggevend kader is een voedselstrategie voor de consumptie van gezond, milieu- en diervriendelijk geproduceerd voedsel door kinderen aan te bevelen. Daarmee kunnen initiatieven op professionaliteit, duurzaamheid en toegevoegde maatschappelijke waarde worden getoetst.
- *Gemeenten en provincies, ontwikkel een regionale voedselstrategie*
Stel per regio een actieprogramma op dat bijdraagt aan een gezonde leefstijl van kinderen. Zorg dat gezond voedsel beschikbaar is voor kinderen, met name als het gaat om schoolkantines. Het platteland rondom steden kan daarbij een centrale plaats innemen als leverancier van gezonde producten. Proeftuin Amsterdam is een treffend voorbeeld van zo'n integrale voedselstrategie.

4 Groen schakelen: ervaringskennis bij stadsontwikkeling en educatie

- *Haal de natuur de stad in; de groene ruimte als verbindend element*
Zoek de "natuurlijke verbindingen" en benut zowel de bestaande ruimte beter (multifunctioneel ruimtegebruik) als het aanwezige sociale kapitaal, denk daarbij aan buurtbewoners, NME-centra, volkstuinders en ondernemers. Vooral prachtwijken bieden daarvoor volop kansen. De meeste prachtwijken beschikken al over relatief veel groen, maar vaak gaat het om "versleten" groen dat moet worden geactualiseerd.
- *Versterk het bewustzijn van de kracht van mooi groen in de stadswijken*
De herontwikkeling van prachtwijken en de inrichting van de groene leefomgeving koppelen aan de inbreng van kennis door ouders, leerkrachten, wijkcoördinatoren en natuur- en milieuorganisaties. Een goed voorbeeld is de participatie van het NME-centrum in het herstructureringsproces in de wijk Malberg in Maastricht, waarbij medewerkers actief betrokken zijn bij het ontwikkelen van een beeldkwaliteitsplan (project: Manjefiek Malberg, met o.a. het deelproject Kinderrijk in het Groen). Betrek naast deze maatschappelijke organisaties ook schoolbestuurders actief bij het ontwerpproces en het beheer van de groene ruimte in wijken. Dit is met name een kans en uitdaging bij de bouw van nieuwe (brede) scholen. Als burgers bij ontwerp, ontwikkeling en

beheer worden betrokken is het wel van belang om de processen kort te houden.

- *Bevorder actieve natuureducatie*
Natuureducatie kent in het huidige lespakket een gering aantal uren (circa 10 uur per lesjaar); versterk daarom de koppeling met de naschoolse opvang. Natuureducatie kan dan buiten plaatsvinden onder leiding van natuurorganisaties. Het versterkt zo de bewustwording van de waarde van groen (Louw: "Give it a place in the heart").
- *Zet een landelijk kennis- en coördinatiecentrum op voor Jeugd & Groen*
Zo'n coördinatiecentrum organiseert de ontmoeting van partijen die nu onbedoeld langs elkaar heen werken en fungeert als platform voor nieuwe initiatieven en de ontwikkeling van concepten. Het centrum bevordert de ontmoeting van overheden, bedrijfsleven, universiteiten, NME-organisaties en ondernemende burgers. Ook zou dit centrum de initiatiefnemer kunnen zijn bij het uitzetten en begeleiden van een zorgvuldig onderzoek naar de verschillende aspecten en invloed van natuur op de ontwikkeling van kinderen. Dat vraagt om internationaal en multidisciplinair onderzoek dat in EU-verband moet worden opgepakt. Nederland kan met dit initiatief de voortrekkersrol nemen.

De toelichtingen in deel twee

De thema's groen spelen, beter eten en groen schakelen zijn in deel 2 verder uitgewerkt in oplossingsrichtingen voor actuele maatschappelijke vraagstukken. Deze adviezen zijn niet uitsluitend gericht aan de rijksoverheid of aan één bepaald ministerie, maar ook aan gemeenten en andere maatschappelijke partijen. Centraal staat daarbij de vraag: wie moet de verantwoordelijkheid nemen voor dit vraagstuk? Zo is het advies voor 'groen spelen' gericht op een meer doordachte (groene) inrichting van de buitenruimten van brede scholen. Op dit moment zijn deze buitenruimten bijna altijd de sluitpost op de begroting van brede scholen. Aangezien geen van de betrokken partijen zich daarvoor direct verantwoordelijk voelt, richt het advies zich op de rijksoverheid.

Bij het thema 'beter eten' richt het advies zich meer op de gemeenten en hoe zij effectiever gebruik kunnen maken van burgerinitiatieven. Juist deze initiatieven geven invulling aan het beleid van de rijksoverheid in de poging om burgers actiever te betrekken bij het oplossen van maatschappelijke problemen. Tegelijkertijd krijgen burgers, die zich vrijwillig inzetten voor maatschappelijke taken, door middel van adviezen uit de praktijk ook een boodschap mee (zie bijgeleverde DVD 'Burger aan tafel')

Het thema 'groen schakelen' is gekoppeld aan de inrichting van de prachtwijken, waarbij een oproep wordt gedaan om de groene opgave bij de herinrichting van deze wijken niet te vergeten en deze krachtig ter hand te nemen. Deze oproep is gericht aan alle partijen die bij deze opgave betrokken zijn. Juist de groene inrichting van de wijken is de hefboom voor het integraal aanpakken van de sociale en economische problemen.

Bron: Wim Oskam/HH



Kinderen planten bloembollen in een woonwijk

Toelichtingen

deel 2

Toelichting 1 Groen spelen

Een groennorm voor de buitenruimte van Brede Scholen

Enkele pleidooien voor een kwalitatief betere buitenruimte van brede scholen:

“Wat voor het brede schoolgebouw wel gebeurt – het formuleren van een integrale visie – gebeurt nog vrijwel nooit voor het brede plein. Een meer geïntegreerde visie op de buitenruimte, met daarin individu overstijgende doelstellingen van de brede schoolpartners, van de woningbouwcorporatie en van de gemeente zou aanzienlijk meer mogelijkheden scheppen. Terwijl er schitterende nieuwe multifunctionele brede schoolgebouwen verrijzen, staan deze mooie buurtgebouwen vaak op kale, monofunctionele schoolpleinen.” (Korthals Altes 2007)

“Laat de buitenruimte een oase in de betonnen omgeving zijn – en neem dat letterlijk, denk aan groen, denk aan hoe heerlijk een kastanjeboom voor kinderen kan zijn.” (Karsten 2007)

“De verschillende participanten binnen een brede school vullen nog te weinig gezamenlijk de buitenruimte. De buitenruimte van een brede school zou kunnen en moeten versmelten met de openbare ruimte, daarin als vanzelf opgaan.” (Hertzberger 2007)¹⁷

Het advies: een norm voor het veiligstellen van de kwaliteit van de buitenruimte van brede scholen

De raad deelt de zorg van wetenschappers, belangenorganisaties en architecten over de heersende eendimensionale opvatting en uitwerking van schoolpleinen bij brede scholen. Deze denkwijze leidt op den duur tot meer ‘versteende’ schoolomgevingen, hetgeen ook nu al in de praktijk zichtbaar is. Bij de bouw van brede scholen houden projectontwikkelaars zich meestal aan de minimale eisen van de buitenruimte en is de inrichting daarvan bijna altijd een sluitpost op de begroting. Om deze ontwikkeling om te buigen is enerzijds een integrale visie vereist op de inrichting en vormgeving van de buitenruimte rond brede scholen, waarbij de directe belanghebbenden samenwerken met deskundigen, anderzijds is het van belang om als overheid een richtlijn op te stellen die de groene inrichting van de directe omgeving van scholen garandeert. De raad vindt het belangrijk dat voor kinderen voldoende speelmogelijkheden in de groene ruimte worden gecreëerd die voor hun verdere ontwikkeling essentieel zijn. Juist nu liggen er volop kansen om de buitenruimten van scholen te verfraaien en te verbinden met de groenstructuur van wijken. De komst van brede scholen gaat immers gepaard met veel nieuwbouw en renovatie.

¹⁷ De drie pleidooien werden gedaan tijdens het symposium over de Brede school en de buitenruimte (georganiseerd door Staro, Jantje Beton en Carve, d.d. 12.10.2007)

Daarom adviseert de raad aan de rijksoverheid (met name de ministeries van LNV, OC&W en VROM) om zich in te zetten voor de introductie van een groennorm, waarbij geldt dat minimaal de helft van de buitenruimte van een school 'groen' is ingericht en dat dit groen onderdeel uitmaakt van de speelruimte voor kinderen (gebruiksgroen). Om de kwaliteit van dit groen te waarborgen zijn aanvullende criteria nodig op de lijst die Oberon in opdracht van het ministerie van OC&W heeft opgesteld voor het beheer en de exploitatie van brede scholen.

Verder adviseert de raad de minimale norm voor de buitenruimte van basisscholen te verhogen van 200 m² tot 400 m² voor nieuw te bouwen scholen, zodat er meer ruimte komt voor groen om en bij de school.¹⁸ De rijksoverheid moet daarvoor haar verantwoordelijkheid nemen en deze groennorm wettelijk vastleggen. Het volstaat niet om de verantwoordelijkheid voor dit belangrijke maatschappelijke onderwerp af te schuiven naar de gemeenten als deze daarvoor onvoldoende toegerust zijn of in staat zijn om dit op zich te nemen.¹⁹

Wel vindt de raad dat gemeenten moeten zorgdragen voor een sterkere aansluiting van brede scholen met de omliggende wijk, zodat de brede school een belangrijk levendig onderdeel is van diezelfde wijk. Een brede school moet niet uitgroeien tot een eiland dat afgezonderd is van de maatschappij. Dat is in strijd met de ambitie en basisgedachte van de brede school. Zorg daarom voor groene verbindingen in de wijk, waarbij het verbinden van de domeinen van het kind centraal staat, en de buitenruimte van de school een logisch onderdeel vormt van de groene infrastructuur in een grotere omgeving. Hanteer daarbij ook de Jantje Beton/NUSO-norm van 3% speelruimte in de voor wonen bestemde gebieden.²⁰ Op die manier voorkom je dat de groene buitenruimte van scholen eruit komt te zien als een oase in een betonnen omgeving.

Naast de zorg en roep om meer aandacht voor de buitenruimten van brede scholen vraagt de raad ook om meer aandacht voor het actiever betrekken van groene organisaties bij de naschoolse opvang. Uit cijfers van advies- en onderzoeksbureau Oberon blijkt dat nu hoofdzakelijk sportverenigingen en culturele organisaties betrokken zijn bij deze opvang. Dit is een gemiste kans voor een inhoudelijke samenwerking tussen scholen en de natuurorganisaties. Juist daar liggen de kansen in de combinatie van naschoolse activiteiten, het buiten actief zijn van kinderen en het versterken van de betrokkenheid bij natuur. Rijksoverheid en gemeenten moeten onderzoeken welke mogelijkheden er zijn om deze samenwerking te verbeteren en welke barrières daarvoor geslecht moeten worden. De basisgedachte van de brede school

¹⁸ De norm voor de buitenruimte is voor het basisonderwijs: 3 m² verhard oppervlak per leerling met een minimum van 200 m² en een maximum van 600 m².

¹⁹ Brief aan de Tweede Kamer van Staatssecretaris Dijkema (najaar 2007): "Gemeenten hebben primair de verantwoordelijkheid om bij het plannen en ontwikkelen van nieuwe schoolgebouwen zorg te dragen voor voldoende buitenspeelruimte. Ook bij de inrichting van (nieuwe) wijken hebben gemeenten een verantwoordelijkheid ten aanzien van buiten speelruimte".

²⁰ Bij deze norm geldt als uitgangspunten blokbebouwing 1 ha (300 m² speelruimte), de buurt 9 ha en de wijk 100 ha.

De brede school neemt verschillende vormen aan, zoals geïntegreerde huisvesting, samenwerkende instellingen in een gebouw of versterking van de samenwerking tussen bestaande voorzieningen. Deze insteek is gericht op de 'ontsnippering' van uiteenlopende activiteiten van maatschappelijke organisaties. Ondanks de variëteit in gedaanten van brede scholen is er wel een algemene definitie te geven die de gedachte achter brede scholen uitdrukt, deze luidt als volgt:

"Een brede school heeft een brede maatschappelijke functie en richt zich op de gehele ontwikkeling van het kind, ter voorbereiding op het functioneren in de maatschappij. Daarvoor werkt de school samen met externe instellingen, die vanuit een maatschappijgerichte insteek een bijdrage leveren aan het programma van de school (binnen- of buitenschools). Het aanbod is breed: scholen combineren het onderwijsaanbod met een substantiële uitbreiding van activiteiten op het gebied van kunst en cultuur, sport en bewegen, zorg/welzijn, veiligheid/burgerschap, techniek en multimedia en/of educatie. Naast ouders en kinderen richten brede scholen zich ook op de wijk als doelgroep. De brede school kan de sociale cohesie en leefbaarheid versterken door het bieden van activiteiten en een ontmoetingspunt voor wijkbewoners." (Oberon, 2007)

Een van de uitgangspunten bij de vorming van de brede school is de sterkere publieke rol voor de school. In die optiek moet de school uitgroeien tot de ontmoetingsplaats van de buurt en zo bijdragen aan de cohesie en leefbaarheid van diezelfde buurt. Daarmee is de buitenruimte een belangrijk onderdeel van de maatschappelijke doelstelling van brede scholen. De kerngedachte is dat een goede buitenruimte meerwaarde oplevert voor school en omgeving. Het is met name de netwerkfunctie van de brede school die kan bijdragen aan de vitaliteit van de buurt. Dat is mede van belang voor de acceptatie van de brede school met een multifunctionele buitenruimte in de buurt. Belangrijk daarbij is dat de school spilverbindingen heeft met diverse buurt- en speelvoorzieningen en vanaf de buitenruimte moeten er logische en herkenbare routes zijn naar bijvoorbeeld de sportvelden, de bibliotheek, het speelplein en de kinderboerderij elders in de wijk (Hajer en Karsten, in: Schooldomein, september 2007).

Naast aandacht voor deze verbindingen moet een kwalitatief goed ingerichte ruimte prikkelen tot activiteit, fantasie, ontmoeting en ontdekking. Dit onderstreept ook het belang van een gezamenlijke visie op de inrichting van de buitenruimte en het opstellen van kwaliteitseisen die zijn gerelateerd aan de verschillende activiteiten, materialen en functies. Vreemd genoeg heeft de rijksoverheid wel kwaliteitscriteria voor het beheer, de organisatie en de exploitatie van brede scholen opgesteld (als gebouw), maar niet voor de buitenruimte rondom deze scholen. Bestaande criteria zijn vooral gericht op de inhoudelijke en organisatorische kant van de brede school (betrekken van ouders, wijkbewoners en organisaties), maar niet voor de inrichting van de buitenruimte en hoe deze een meerwaarde voor de buurt kan vormen. Door het opstellen van criteria voor de buitenruimte van brede scholen en daarmee tegelijkertijd het belang van de groene ruimte te accentueren, verzilver je als overheid de kans om een rijke natuurlijke stedelijke omgeving te creëren.

Als je levendigheid op het plein wilt, is een goede en slimme indeling noodzakelijk. Ik denk bijvoorbeeld aan een zogenaamd breed schoolplein. In navolging van de brede school, die zich kenmerkt door samenwerkingsverbanden tussen verschillende instellingen, kan een schoolplein ook breed worden gedeeld. Met een aangrenzende speeltuinvereniging bijvoorbeeld, de gemeentelijke dienst Sport & Recreatie of het sportbuurtwerk. Waarom niet deels een stadsparkje maken van het speelplein?

Marlies Rohmer in de brochure van Jantje Beton 'Een schoolplein voor de buurt'.

Bron: Joost van den Broek/HH



Brede school in Amsterdam Zuid-oost

Stand van zaken rondom brede scholen

Inmiddels zijn er al honderden brede scholen operationeel. Daardoor is er al een redelijk goed beeld te krijgen van de ontwikkelingen, knelpunten en activiteiten. Het advies- en onderzoeksbureau Oberon heeft niet alleen criteria voor brede scholen opgesteld, zij zijn ook verantwoordelijk voor de monitoring van de ontwikkelingen in de praktijk van brede scholen (vragenlijsten voor gemeenten en brede scholen). In opdracht van het ministerie van OC&W doen zij een tweejaarlijks onderzoek naar de ontwikkelingen rondom brede scholen en brengen zij deze in kaart. Enkele bevindingen in het onderzoek van 2007 zijn:

- In 2007 bestaan er circa 1000 operationele brede scholen in het basisonderwijs.
- Van de 443 Nederlandse gemeenten gaven 337 gemeenten (76%) aan dat er bij hen sprake is van een brede school in ontwikkeling.
- Momenteel komen alleen al in het primaire onderwijs gemiddeld 200 brede scholen per jaar erbij.
- Slechts 9% van de gemeenten ziet niets in brede scholen. met name in dorpskernen verwacht men de komende jaren een zeer forse groei van het aantal basisscholen (de brede school draagt ook bij aan de instandhouding van voorzieningen).
- Het na- en voorschoolse aanbod op de brede scholen, dat tot stand komt in samenwerking met andere instellingen, richt zich vooral op: opvang, zorg, begeleiding en op culturele, sportieve en sociale activiteiten.
- In het primaire onderwijs opereert de meerderheid van de brede scholen vanuit meerdere gebouwen, al dan niet verspreid over de wijk
- Bijna de helft (48%) van de brede scholen in het primair onderwijs wordt gehuisvest in bestaande gebouwen. Bij eenderde is sprake van nieuwbouw. De rest is gevestigd in multifunctionele gebouwen.
- De meeste brede scholen bevinden zich in achterstandswijken, waar nog geen herstructureringsplannen zijn opgesteld. De brede scholen in dorpskernen maken momenteel een inhaalslag. Opvallend is de geringe hoeveelheid brede scholen in herstructureringswijken,²¹ terwijl juist daar kansen liggen voor de bouw van nieuwe brede scholen (zie tabel 1).

²¹ Oberon heeft in het onderzoek de 40 prachtwijken niet ondergebracht in een aparte categorie, maar alleen gekeken naar wijken waar wel of niet herstructureringsplannen zijn opgesteld. Dus de 40 prachtwijken zijn opgenomen in een van beide categorieën, omdat in 2007 niet voor alle prachtwijken al een plan beschikbaar was.

Tabel 1: Wijken waar brede scholen zijn te vinden in het primaire onderwijs, volgens gemeenten (n=244)

Wijken	Operationeel	In voorbereiding
In achterstandswijken	52%	14%
In dorpskernen	25%	39%
In sociaal-economisch sterke wijken	8%	18%
In nieuwbouwwijken	7%	15%
In herstructureringswijken	9%	14%
Totaal	100%	100%

Bron: Oberon 2007

Doelen, knelpunten en resultaten

In het onderzoek van Oberon is aan de directies van brede scholen gevraagd wat voor hen de belangrijkste doelen waren bij het uitwerken en ontwikkelen van het concept 'brede school'. Deze doelen zijn in volgorde van belangrijkheid:

- ontwikkelingskansen bieden voor kinderen
- versterken van de samenwerking tussen organisaties
- sociale cohesie in de wijk versterken
- ouderbetrokkenheid vergroten
- combinatie tussen arbeid en zorg makkelijker maken.

Bij de vraag over knelpunten bij de totstandkoming van een brede school wordt vooral genoemd: de verkokering van beleid. Binnen de brede school werken organisaties uit verschillende sectoren samen, maar beleid en regelgeving waar elk van die sectoren aan moet voldoen, zijn op gemeentelijk en rijksniveau niet goed op elkaar afgestemd. Een andere klacht is dat er te veel nieuwe beleidsontwikkelingen tegelijk op de brede scholen afkomen (WMO, WDW, BOS etc.) die te veel schaarse tijd opslokken. Tevens is er sprake van een te strakke regelgeving.

Directies van brede scholen ervaren de wankelende financiële basis als grootste knelpunt. Gemeenten onderschrijven dit. Ze geven in het onderzoek aan dat er te weinig geld is voor huisvesting, coördinatie, activiteiten en overleg. Het anders inzetten van bestaande middelen, die zij omschrijven als "nieuwe wijn in oude zakken", blijkt niet voldoende te zijn. Daarbij wijst men op een gebrek aan structurele financiering en te weinig financiële regelingen. Niet alleen nieuwe gebouwen voor brede scholen kosten veel geld, ook het beheer en de exploitatie daarvan. Dit is echter niet voldoende opgenomen in de financiering.

Naast vragen over doelen en knelpunten is ook gekeken naar de resultaten van brede scholen voor de wijk en de gemeenten/professionals. Bij de resultaten voor de wijk valt vooral op dat er hoge scores zijn voor de voorzieningen in de wijk (tabel 2). De brede school als ontmoetingsplek scoort lager dan de brede school als bijdrage aan voorzieningen in de wijk. In de toekomst verwacht men wel dat de brede school meer zal bijdragen aan de cohesie in de wijk.

Tabel 2: Resultaten voor de wijk (n=105-188)

Resultaat van de wijk	Ik zie geen resultaat	Ik zie nog geen resultaat, maar verwacht het wel	Ik zie resultaat
Het voorzieningenaanbod is behouden	9%	30%	61%
Er is een concentratie van voorzieningen	16%	29%	55%
Er is een ontmoetingsplaats voor wijkbewoners	28%	30%	42%
Het activiteiten aanbod is uitgebreid	27%	32%	41%
De sociale cohesie is versterkt	29%	46%	25%
Er is minder last van rondhangende jongeren	52%	37%	11%

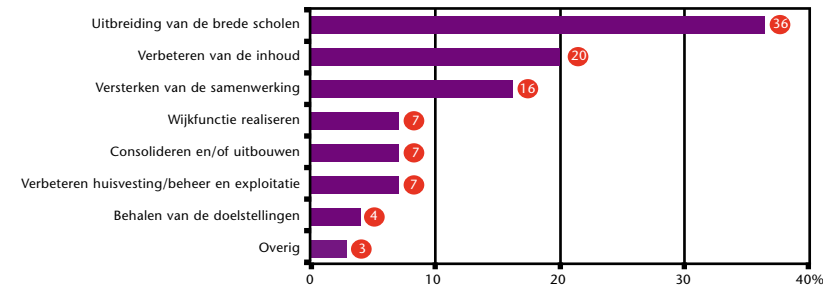
Bron: Oberon 2007

Het versterken van de buitenruimte van de brede school, zoals de raad bepleit, kan een gunstig effect hebben op de brede school als ontmoetingsplek en als bijdrage aan de sociale cohesie.

Ook aan gemeenten en professionals is dezelfde vraag voorgelegd over de resultaten van de brede school. Dan scoren zaken als samenwerking, uitwisseling van kennis en het gezamenlijk ontwikkelen van een visie hoog. De gemeenten zijn van mening dat hun regievoering is verbeterd en dat er meer integraal beleid wordt gevoerd. Bij deze resultaten valt op dat gemeenten van mening zijn dat er niet minder kosten zijn gemaakt op het gebied van huisvesting. Het kiezen voor multifunctioneel gebruik van de school bespaart dus niet direct op de kosten, hetgeen wel de verwachting was van de politiek.

Uit het onderzoek blijkt verder dat de ambities van gemeenten vooral zijn gericht op de uitbreiding van het aantal brede scholen en de verbetering van de inhoud. Het pleidooi van de raad voor meer aandacht voor de buitenruimten van brede scholen sluit aan op deze ambitie. Dan is het wel belangrijk dat er een koppeling plaatsvindt met het realiseren van de wijkfunctie. Nu geniet het realiseren van de wijkfunctie een lage prioriteit bij gemeenten (zie onderstaande afbeelding).

Afbeelding 1: Ambities van gemeenten (n=83)



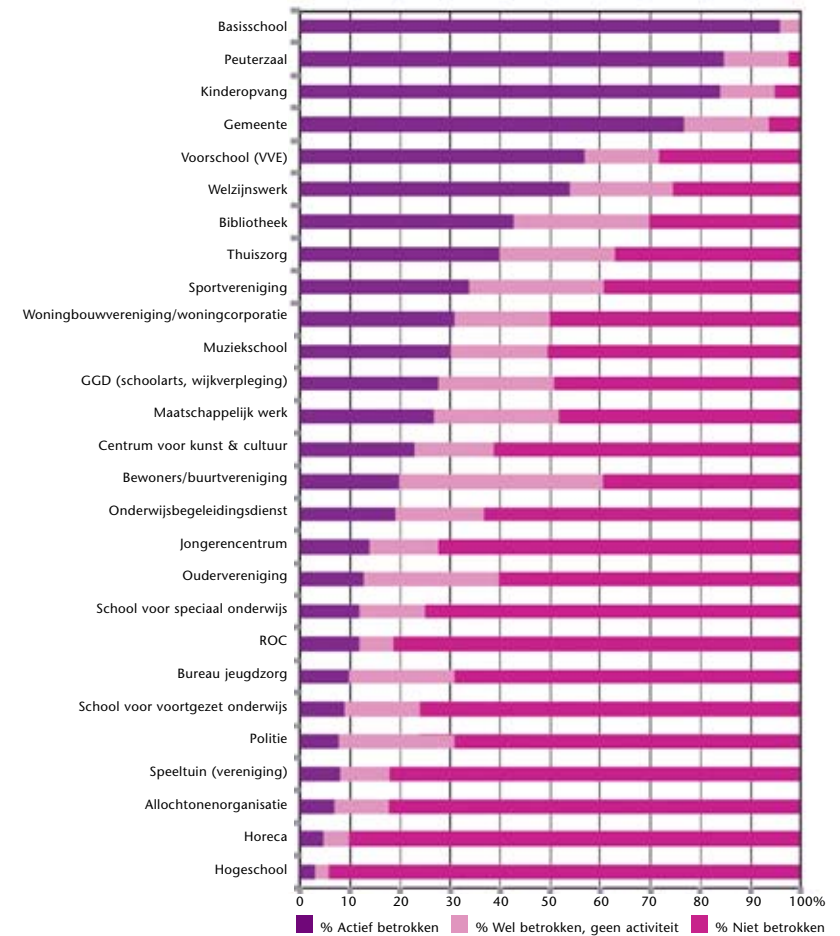
Bron: Oberon 2007

Maatschappelijke betrokkenheid

De kern van de brede schoolontwikkeling ligt bij de combinatie van school en maatschappelijke activiteiten. Inmiddels zijn er uiteenlopende organisaties betrokken bij de ontwikkeling en uitvoering van brede scholen. In de onderzoeksresultaten van Oberon is ook een lijst opgenomen met organisaties die deel uitmaken van brede scholen. Opvallende afwezigen daarin zijn de 'groene' organisaties (zie afbeelding 2). Naast de combinatie van verschillende type scholen is er sprake van een koppeling met de zorg, sport, kunst & cultuur en horeca.

De kansen voor brede scholen liggen niet alleen in de fysieke ruimte, maar juist ook in het organiseren van dagarrangementen in samenwerking met natuurorganisaties, zoals bijvoorbeeld dagopvang in de natuur. Deze organisaties kunnen op die manier geld verdienen voor hun kernactiviteiten. Op die manier snijdt het mes aan twee kanten.

Afbeelding 2: Ranglijst van partijen in de brede school volgens gemeenten (N=109-133)



Bron: Oberon 2007

Bron: Marcel van den Bergh/HH



Week van de smaak op middelbare school Onze Lieve Vrouwe Lyceum, Breda

Toelichting 2 Beter eten

Ruimte en aandacht voor eigen initiatief burgers

Het regeerakkoord:

“De overheid laat burgers ruimte om initiatief te nemen en rust hen toe om voluit mee te doen.”

Pleidooi

De raad adviseert gemeenten en Rijk bewuster om te gaan met ambities van burgers en hun betrokkenheid bij actuele thema's zoals kind en voedsel. Doorbreek de cirkel om altijd oplossingen binnen het eigen systeem te zoeken. Zorg dat het beleid ruimte en steun biedt aan actieve burgers. Zorg er tevens voor dat het initiatief bij burgers zelf blijft en niet afhankelijk wordt van ambtelijke ondersteuning. Met name het stimuleren van allianties kan daaraan bijdragen.

Verder is het belangrijk dat scholen de ruimte krijgen om keukens in te richten, zodat ze zelf invloed kunnen uitoefenen op het voedingspatroon van kinderen.²² Zeker voor dit actuele vraagstuk (gezond eten door kinderen) ligt er nu een grote kans voor de overheid, aangezien er momenteel en ook in de komende jaren veel nieuwe brede scholen worden gebouwd.

Bijlage: DVD “Burger aan tafel”, zie voorzijde van het advies

Op de bijgeleverde DVD staan interviews met initiatiefnemers, wethouders en een intermediair die allen betrokken zijn bij kind en voedsel. De DVD laat zien dat enthousiaste burgers veel energie steken in hun bijdrage aan een maatschappij die verantwoord omgaat met het belang van kinderen. Ondanks hun goede bedoelingen en tomeloze inzet lukt het deze initiatiefnemers niet om eenvoudig en snel ideeën om te buigen tot concrete projecten. De Raad voor het Landelijk Gebied wil met deze DVD een beeld geven van de stagnaties waar deze actieve burgers tegenaan lopen bij het concreet uitwerken van hun ideeën. In hun zoektocht naar erkenning en ondersteuning krijgen zij te maken met uiteenlopende obstakels. Sommigen weten die obstakels met veel geduld en toewijding te slechten, hetgeen ook te zien is in de film waarin initiatiefnemers vertellen over hun successen. Niettemin gaat het stagneren van het proces ook gepaard met ergernis en onbegrip. Het gaat in zulke situaties niet om bewuste tegenwerking van ambtenaren of bestuurders, maar om de spanning tussen gemeentelijk beleid en ruimte voor initiatieven uit de maatschappij. Deze burgerinitiatieven sluiten niet altijd naadloos aan op gemeentelijk beleid, waardoor er nodeloos veel tijd en energie verloren gaat in het zoeken naar alternatieve oplossingen. Dit kan worden voorkomen door het opstellen van een helder en flexibel beleidskader (goed voorbeeld is: Proeftuin Amsterdam). Zo'n beleidskader bestaat hoofdzakelijk uit een duidelijke visie op een urgent maatschappelijk vraagstuk. Daarin past wel een onderscheid in zwaartepunten of invalshoeken, maar niet het door bestuurders geven van kant en klare oplossingen. Juist voor die oplossingen moet een gemeente zich wenden tot burgers en ondernemers. Verder is uitvoeringsgericht handelen door gemeenten een belangrijke vereiste voor een goede burgerparticipatie.

²² Een voorbeeld daarvan is basisschool Het Koggeschip te Amsterdam (zie DVD), waar de directeur bij de nieuwbouw met succes ruimte heeft opgeëist om een schoolkeuken in te richten.

Burgerinitiatief

De democratisering van maatschappelijke en bestuurlijke praktijken is een nieuwe fase ingegaan. De eerste fase startte in de jaren zeventig. Toen mochten burgers op uitnodiging van de overheid hun mening geven over inrichtingsplannen (inspraak). Op deze vorm van participatie, achteraf je mening geven over beleid, volgde in het begin van de jaren negentig interactieve planvorming. Het initiatief lag nog steeds bij de overheid, maar de burger kreeg nu de kans om voorafgaande aan de plannen actief mee te denken over beleidsvorming. Nu is er sprake van een derde generatie burgerparticipatie (zie: Help! Een burgerinitiatief, InAxis 2007). In tegenstelling tot de eerste generaties participatie neemt de burger nu zelf het initiatief en vraagt men de overheid om te reageren en te faciliteren. Deze overgang in participatievorm omschrijven Grin, Hajer en Versteeg (2006) als de nieuwe democratisering van maatschappelijke en bestuurlijke praktijken. In deze benadering krijgen burgers en organisaties niet alleen de kans om 'ja' of 'nee' te zeggen tegen een gegeven optie, maar biedt het hen vooral de mogelijkheid om zelf mede vorm te geven aan de opties waarvoor kan worden gekozen. Burgers zijn in deze nieuwe benadering actieve deelnemers aan de bestuurlijke praktijk. Dit versterkt de relatie tussen burger en overheid en daarmee neemt ook het vertrouwen van de burger in de overheid toe. Deze nieuwe benadering vraagt echter wel een andere houding en manier van denken bij ambtenaren en bestuurders. De overheid moet een soort joint venture aangaan met burgers, waarbij het burgerinitiatief in het eigen beleid wordt ingepast en de overheid de burger helpt waar nodig. Net als bij joint ventures in het bedrijfsleven gaat het om één activiteit waarbij de partners zelfstandig blijven en strategisch samenwerken. Verder hoeft het ook geen langdurige verbinding tussen partijen te zijn. Een goed burgerinitiatief moet ook op eigen benen kunnen staan.

Wat vraagt de derde generatie burgerparticipatie van de overheid?

Bij de 'oudere' vormen van burgerparticipatie neemt de overheid zelf het initiatief en stuurt zij actief het procesverloop. In die context richt de overheid een proces zo effectief mogelijk in en bepaalt daarbij ook het moment en de manier waarop de burger mag meepraten en meedenken. De derde generatie burgerparticipatie vereist een andere rol en activiteit van de overheid. De overheid moet vooral leren omgaan met onzekerheid. Zo kan de overheid niet langer uitsluitend steunen op expertkennis, zij moet ook leren optimaal gebruik te maken van lokale kennis. Het probleem is echter dat ideeën van actieve burgers niet altijd passen binnen vastgestelde beleidskaders. Tevens is er ook nog het risico van precedentwerking. Buiten het omgaan met deze 'interne' obstakels, moeten ambtenaren zich ook goed kunnen inleven in ambities en motivaties van betrokken burgers. Een bureaucratische bemoeienis met een burgerinitiatief schiet dan tekort. InAxis beschrijft in het rapport 'Help! Een burgerinitiatief' (2007) dat ambtenaren daar vaak moeite mee hebben. De oorzaak daarvan ligt bij de wijze waarop de overheid is georganiseerd. Ambtenaren komen nog al eens in een ambtelijke spagaat terecht. Enerzijds wil men initiatieven van burgers goedwillend als 'faciliterend' ambtenaar ondersteunen, anderzijds ziet men zich geconfronteerd met

stringente regels en 'dichtgetimmerd' beleid, waarbij bestuurders de uiteindelijke beslissing nemen.

Omgaan met onzekerheid vereist een goede interactie tussen overheid en burger. Allerlei vormen van vitaliteit, ideeën en acties door bewoners moeten actief door ambtenaren worden opgepakt en binnen de eigen organisatie op de juiste plek worden gebracht. Ambtenaren hebben de neiging om burgerinitiatieven gelijk te behandelen als een klacht, die je netjes moet afhandelen (zie voorbeeld gemeente Groningen op bijgeleverde DVD). Door deze houding luistert men niet echt naar de initiatiefnemer en zijn wensen. Dit doet geen recht aan de intenties van burgers zoals zij die voorstaan met hun bijdragen aan oplossingen voor maatschappelijke vraagstukken. Burgerparticipatie vraagt om meer dan alleen het toetsen van een initiatief aan het criterium of het wel of niet binnen het bestaande beleid past. Dit onderstreept het belang van een beleidskader op hoofdlijnen, dat sterk onderbouwd is met een visie op het vraagstuk en met een aantal ruim gedefinieerde doelstellingen. Daarmee reikt de overheid burgers opties aan die richtinggevend werken voor het in te dienen project of idee.

Uiteraard is het ook belangrijk om een budget voor burgerinitiatieven beschikbaar te stellen, met name als een gemeente zelf oproept om met ideeën te komen. Nog belangrijker is het door burgers en overheid nemen van de gezamenlijke verantwoordelijkheid voor het succesvol uitwerken van een ingediend idee of plan. Dat wil niet zeggen dat de gemeente altijd gezamenlijk met de initiatiefnemer moet optrekken. Een gemeente ondersteunt een initiatiefnemer ook door andere partijen in het proces te betrekken. Dat gaat verder dan alleen het doorverwijzen van burgers naar bedrijven of maatschappelijke organisaties. De gemeente kan daarin een initiërende rol vervullen door partijen bij elkaar te brengen en zelf specifieke kennis in te brengen. Vervolgens kan men ervoor kiezen om het uitwerken van ideeën of plannen aan de andere partijen over te laten (beoefen de kunst van "het wegbewegen").

Alliantievorming voor continuïteit en opschaling burgerinitiatief

De commissie Dijsselbloem (2008) benadrukte recentelijk in haar aanbevelingen dat politiek en bestuur grote terughoudendheid aan de dag moeten leggen bij het toedelen van nieuwe opdrachten aan het onderwijs, bijvoorbeeld ten aanzien van nieuwe maatschappelijke thema's of problemen. Het is daarom niet wenselijk het onderwijs te belasten met nieuwe activiteiten die niet rechtstreeks verband houden met het reguliere onderwijsaanbod. Juist burgerinitiatieven voorkomen extra werkdruk. Externe krachten steken dan hun tijd en energie in maatschappelijk belangrijke thema's die buiten het reguliere curriculum vallen. Met de invoering van de brede scholen per 1 januari 2007 en de komst van buitenschoolse opvang en activiteiten is de samenwerking met externe partijen voor scholen een logische stap geworden (uitvoering motie Van Aartsen/Bos). Zo is op de DVD te zien hoe actieve burgers ook nu al hun bijdrage leveren aan zowel tussentijdse als buitenschoolse activiteiten (koken met en voor kinderen). De voor- en naschoolse opvang biedt



Bron: Jelle Maas (RLG)



Bron: Jelle Maas (RLG)

Schooltuinproject Edese Montessorischool en VAT-edo

daartoe meer mogelijkheden, met name als het gaat om natuur en gezondheid. Kinderen krijgen dan niet alleen de kans om met natuur in aanraking te komen, ze zijn dan ook actief zijn in de buitenlucht. De schoolwerktuin is daarvan een goed voorbeeld.

Niet alle steden in Nederland beschikken over schoolwerktuinen. Met name in de groeisteden, zoals bijvoorbeeld Ede, Almere en Zoetermeer, is geen ruimte en aandacht voor schoolwerktuinen. Dit in tegenstelling tot de grote steden, zoals Amsterdam en Rotterdam, waar schoolwerktuinen

al vele decennia een begrip zijn binnen de wereld van basisscholen. Ook in andere gemeenten of steden zijn schoolwerktuinen aanwezig, maar meer en meer ziet men zich geconfronteerd met problemen rondom onderhoud, beheer en bemensing. Zo verdwijnen de schoolwerktuinen in Maastricht om deze redenen.

Met name in de steden waar nog geen schoolwerktuinen zijn of waar ze onder druk staan (bijvoorbeeld Groningen), is het interessant om te zoeken naar alternatieve oplossingen. Allianties tussen scholen en maatschappelijke organisaties bieden die mogelijkheid. Deze allianties versterken de kracht van burgerinitiatieven, die hun zwakte kennen als het gaat om continuïteit en opschaling.

Vanuit die gedachte ondersteunde de Raad een proefproject van de Montessorischool in Ede, waarbij de school samenwerkt met een volkstuinvereniging.

De pilot 'Samenwerking basisschool en volkstuinvereniging'

Het onderzoeksbureau Young Works volgde in 2007 het samenwerkingsproject tussen de Edense Montessorischool en de volkstuinvereniging. In dat onderzoek betrokken zij ook twee andere scholen, waarvan de kinderen van een basisschool in Amsterdam regelmatig naar de gemeentelijke schoolwerktuin gaan en de kinderen van de andere school (in Kollumerzwaag, Friesland) niet bekend zijn met het fenomeen schoolwerktuin. Naast onderzoek naar de werking van nieuwe allianties verrichtte men ook onderzoek naar de beleving van kinderen bij het werken in een groene omgeving.²³

De alliantie van de Edense Montessorischool en de volkstuinvereniging kwam voort uit een besef van wederzijds voordeel. De volkstuinvereniging zocht maatschappelijk draagvlak, aangezien de oprukkende stad een bedreiging vormde voor het voortbestaan.²⁴ De volkstuinders beseften dat samenwerking met het onderwijs een versterking vormde voor de onderhandelingspositie in het overleg met de gemeente. Het motief van samenwerking voor de Montessorischool in Ede is tweeledig: enerzijds is het onmogelijk om ruimte te creëren voor een groenvoorziening in de directe schoolomgeving (school in 'versteende' omgeving), anderzijds zien zij het grote voordeel van het begeleiden van kinderen door vrijwilligers van de vereniging. Vrijwilligers, waaronder ook oud-docenten, geven de kinderen les in het onderhoud van een tuin, de gewassen en het

²³ Zie www.rlg.nl voor het volledige verslag 'Jong en groen: kinderen over hun schooltuin'; Resultaten kwalitatief onderzoek onder kinderen over natuur en voeding, januari 2008, Young Works Amsterdam.

²⁴ In tien jaar tijd is 750 hectare aan volkstuinen in de binnensteden verdwenen, VNG Magazine februari 2008.

plant- en groeiproces.²⁵ Tevens verzorgen zij het beheer en onderhoud van de tuin, met name in de vakantieperioden. Deze gunstige condities in begeleiding en beheer maken het voor een school aantrekkelijk om in zee te gaan met een maatschappelijke organisatie. Momenteel kiest de school ervoor de schoolwerktuin als naschoolse opvang en activiteit aan te bieden.

Uiteindelijk blijkt dit proefproject een geslaagd voorbeeld van een burgerinitiatief dat wordt gedragen door een groep vrijwilligers. Door het aangaan van een alliantie met een vereniging en niet met een individu is de continuïteit gewaarborgd. Het concept 'samenwerking onderwijs met volkstuinvereniging' is relatief eenvoudig te kopiëren en in andere steden uit te voeren, met name als een school dicht bij een volkstuincomplex is gesitueerd. Dit voorkomt extra reistijd en begeleiding.

²⁵ Ook werkte de volkstuinvereniging samen met de Vlinderstichting en een imkervereniging.

De beleving van een schoolwerktuin door kinderen

Ook het belang van dergelijke schoolwerktuinen voor de ontwikkeling van kinderen is in dit project onderzocht. Uit het onderzoek van Young Works naar de beleving van het werken in een schooltuin door kinderen kwamen de volgende conclusies:

- Een schoolwerktuin blijkt in de eerste plaats een goed middel om kinderen op een leuke en positieve manier dicht bij de natuur te brengen en te laten kennismaken met verschillende fasen en aspecten van het groeiproces (het wanneer, wat en hoe van het telen).
- Het werken in een schoolwerktuin is zowel positief voor de kennis van planten en dieren als de zintuiglijke ervaringen (proeven, ruiken en voelen).
- Door een schooltuinproject krijgen kinderen, naast kennis van het groeiproces van planten, ook ervaring in het samenwerken met anderen.
- Contact met voedsel in de schooltuin stimuleert de bevoegdheid van kinderen voor natuur, met name als het telen en plukken van de gewassen gepaard gaat met de bereiding van voedsel. Zij ondervinden op directe wijze welke factoren een rol spelen bij het telen van gewassen, zoals de invloed van: het weer, onkruid, schimmels, vogels en insecten.
- Aangezien kinderen niet dagelijks stilstaan bij de oorsprong van voeding, helpt het werken in een schoolwerktuin kinderen daar bewuster van te worden.



Malburgen (Arnhem)



Overvecht (Utrecht)

Toelichting 3 Groen Schakelen

Het doel

Het huidige kabinet wil de probleemwijken in Nederland omvormen tot wijken waar mensen kansen hebben en weer graag wonen. Het Rijk, gemeenten, woningcorporaties, bedrijfsleven, politie, welzijnswerkers en scholen slaan samen met wijkbewoners de handen ineen om de problemen aan te pakken. Met als doel de bewoners van de wijk meer perspectief te bieden en de kwaliteit van de wijk te verbeteren. De prioriteit ligt hierbij op veertig geselecteerde wijken.

(...) Uit eerder TNO-onderzoek bleek dat het merendeel van de kinderen in aandachtswijken onvoldoende beweegt. Als kinderen te weinig buiten spelen en bewegen heeft dit niet alleen gevolgen voor hun gezondheid, maar ook voor de integratie, (kleine)criminaliteit en sociale contacten in een wijk, aldus TNO.

Tekst uit artikel op de website van KEI (kenniscentrum voor stedelijke vernieuwing), maart 2008

Het advies

Gemeenten en rijksoverheid werk samen aan het duurzaam verbeteren van de fysieke (groene) woonomgeving in de 40 Prachtwijken en ontwikkel stevige groene raamwerken door het slechten van barrières (meestal wegen) die het bewegen door de wijken bemoeilijken en onprettig maken. Door het verbinden van de verschillende soorten en maten groen ontstaat zo'n stevig groen raamwerk. Juist in deze prachtwijken ligt nu een grote kans om een samenhangende groene omgeving te creëren die bijdraagt aan sociale cohesie, leefbaarheid en kindvriendelijke wijken. De komende jaren gaan deze prachtwijken op de schop en vindt er een ruimtelijke herinrichting plaats. De overheid kan daarvan profiteren door mee te liften met die dynamiek die ze zelf op gang heeft gebracht. Op die manier ontwikkel je wijken die prettig zijn om te wonen, te bewegen en te spelen.

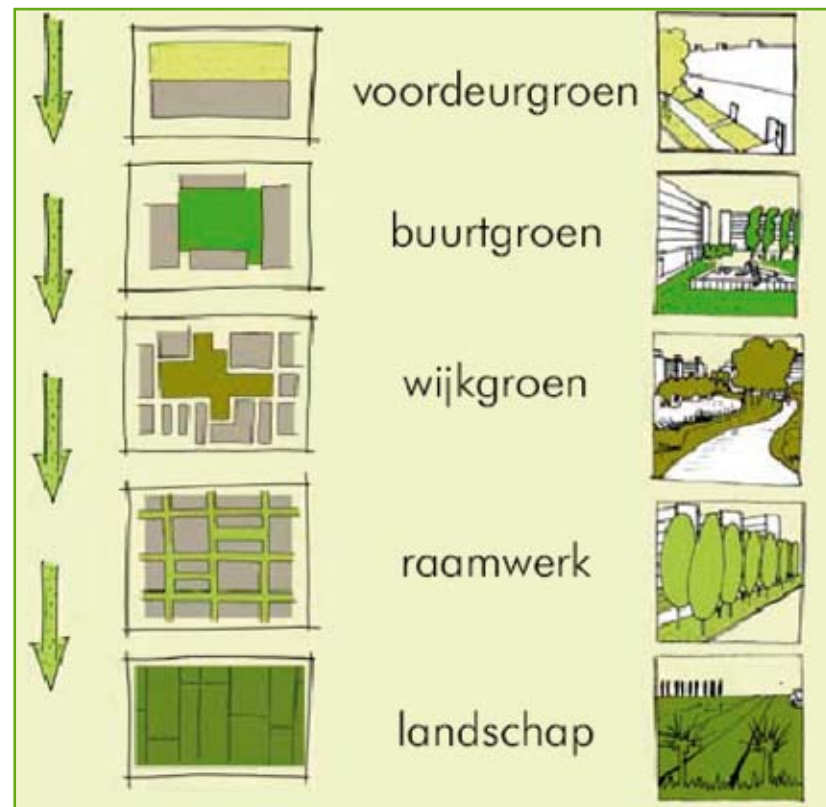
Het ontwikkelen van een stevig groen netwerk

In opdracht van de Raad voor het Landelijk Gebied heeft TLU Landschap-sarchitecten een verkenning gedaan naar de betekenis van groen voor mensen in prachtwijken.²⁶ In deze verkenning hanteerde men als uitgangspunt de verbinding tussen stedenbouw en omgevingspsychologie. In twee prachtwijken (Overvecht in Utrecht en Malburgen in Arnhem) is met name gekeken naar mogelijkheden om, door middel van groen, ontmoetingen te stimuleren. Centraal in deze verkenning stonden de opgroeiende kinderen in de wijken. Kinderen en jongeren groeien op met de buurkinderen, hebben hun vriendjes van school in de buurt, komen elkaar op straat en op het schoolplein tegen. Voor hen is het cruciaal, dat de omgeving uitnodigend is, mogelijkheid tot verplaatsen geeft en veilig en inspirerend is.

²⁶ In dit onderzoek hanteerde men de ideeën van de Amerikaanse stedenbouwkundige Kevin Lynch (1960) die in zijn onderzoek naar de perceptie van steden de bewoners van vijf Amerikaanse steden ondervroeg naar: hun routes ('paths'), oriëntatiepunten ('landmarks' en 'nodes'), obstakels ('edges') en de samenhangende stukken stad die zij als geheel ervaren ('districts'). Lynch noemde de tekeningen die hier uit voortvloeiden 'mental maps'. Het rapport is te vinden op de website van de raad: www.rlg.nl

Via de (om)weg van de kinderen zijn ook de ouders te bereiken, die ook op het schoolplein komen, naar de naschoolse opvang fietsen, de kinderen van de speelplaats komen ophalen. TLU is op zoek gegaan naar de snijpunten in het patroon van de moderne netwerkmens, waar hij of zij anderen tegenkomt. Zij constateren op grond van de resultaten van die zoektocht dat in prachtwijken de verbindingen tussen soorten groen vaak ontbreken of slechts gedeeltelijk aanwezig zijn. Om de buitenruimte voldoende af te stemmen op de gebruikers is het belangrijk de openbare ruimte vorm te geven als schakel tussen de voordeur en de rest van de stad en het aangrenzende landschap. Het betreft de verbinding tussen 'voordeurgroen', buurtgroen, wijkparken, het groene raamwerk en het landschap (zie afbeelding 3).

Afbeelding 3: De schakels met ankerpunten



Voordeurgroen

Het is prettig voor ouders als kinderen direct buitenshuis veilig en onder toezien oog kunnen spelen. Speeltoestellen of andere voorzieningen zijn daarbij niet zo belangrijk. Het gaat meer om het contact tussen de woning en de buitenruimte. Deze moet voldoende uitnodigend (en veilig) zijn voor kinderen om er mee in aanraking te kunnen en willen komen. Het is een belangrijke (eerste) stap in de ontwikkeling van de verhouding tussen kind en omgeving.

Buurtgroen

Met het buurtgroen worden vooral de kleinere groene plekken in de buurten bedoeld waar meestal voorzieningen zijn om te spelen of te zitten. In het buurtgroen vind je de voetbalkooi, of enkele schommels en een glijbaan. Hier staan ook vaak wat bankjes en is een veldje voor honden. In het buurtgroen ontmoeten kinderen elkaar. Afhankelijk van de afstand, kunnen ze er met een jaar of 7 à 8 zelfstandig heen. Vergelijkbaar met het schoolplein. Ouderen ontmoeten elkaar hier via de kinderen en soms via het hondenuitlaten. In buurtgroen zijn honden(poep) en kinderen overigens niet zelden een bron van 'conflict'. Regulering hiervan is dus belangrijk. Soms fungeert ook een autoluwe (speel)straat al als buurtgroen. Veilige bereikbaarheid van buurtgroen is belangrijk.

Wijkparken

Een park moet voldoen aan eisen als: goed bereikbaar, goed ingebed in de wijk en moet voor kinderen van allerlei leeftijden een aantal aantrekkelijke functies hebben, zoals een (bouw)speeltuin of een kinderboerderij.

Raamwerkgroen

Raamwerkgroen is het groen dat de wijk 'samenbindt' en zich bevindt langs wegen, waterlopen, routes, in randen en parken. Dit groen heeft vaak de functie van begeleiding van wegen en minder gebruikswaarde als speel- of verblijfsruimte, behalve in de grotere parken. De routes door het groene raamwerk zijn aantrekkelijker indien er relatief veel vrijliggende fiets- of wandelpaden liggen.

Landschappelijk groen

Het gaat hierbij om een goede fysieke aansluiting tussen het wijkgroen en het buitengebied, hetgeen geschiedt door het realiseren van schakels tussen het raamwerkgroen en het landschap. Deze schakels kunnen bestaan uit één of meerdere oversteekplaatsen voor fietsers en voetgangers en het aanleggen van doorgaande routes. Ook de inrichting van een aantal cruciale punten in de stadsrand kan zorgen voor een sterkere verbinding tussen wijkgroen en buitengebied.

Kinderen en hun actieradius

Kinderen en jongeren schakelen de zojuist beschreven soorten groen aaneen in verschillende fasen van hun leven. Opgroeiende kinderen wagen zich steeds verder de wijk in. Kleuters spelen vlak bij de voordeur, of in het gezichtsveld van moeder. Zij maken dus vooral gebruik van het 'voordeurgroen' in hun leefomgeving. Kleine kinderen tref je aan op de buurtspeelplaatsen, hun actieradius is al wat groter. Zij lopen of fietsen van de voordeur naar het parkje of plantsoentje om de hoek, of gaan bij een vriendje of vriendinnetje spelen die een paar huizen verderop woont. Soms spelen ze in de hele straat, omdat deze daar geschikt voor is. Tieners bewegen zich door de hele wijk, op zoek naar trapveldjes, een ongestoorde ontmoetingsplek, een verstopt bankje. Om deze bewegingen op een natuurlijke manier invulling te kunnen geven, moet het hele scala van groene openbare ruimten, van voordeur tot wijkniveau, kloppen. De verbindingen moeten veilig, prettig en logisch zijn. Als er ergens een

schakel ontbreekt, wordt de 'flow' van de kinderen onderbroken, kunnen zij zich niet op een natuurlijke manier ontplooien in hun wijk, en kunnen zij (ook in de toekomst) hun weg niet vinden naar het bovenwijkse groen en het landschap.

Voor kinderen kan de omgeving waarin zij opgroeien bijdragen aan een zelfstandige en evenwichtige ontwikkeling, wanneer het vergroten van hun individuele actieradius gepaard gaat met een soepele overgang van voordeurgroen naar buurtgroen, wijkgroen (parken) en via het raamwerk-groen (routes door de wijken) naar het landschap. Als er 'schakels' in dit patroon ontbreken of niet bruikbaar zijn, dan heeft dat op één of andere wijze effect op de verhouding tussen het kind en zijn/haar omgeving. Als bijvoorbeeld een moeder vanuit haar galerijflat geen zicht heeft op haar spelende kinderen vanuit de woning, zal ze ze óf binnen laten spelen, óf alleen naar buiten als ze mee kan gaan naar de buurtspeeltuin óf ze naar buiten sturen, eventueel met broertjes en zusjes. Kinderen moeten soms rond het flatblok, via parkeerplaatsen, of achter blinde muren, garageboxen of andere anonieme omgevingen om hun vriendjes en vriendinnetjes te ontmoeten.

Volwassenen komen op weg van hun huis naar het park of het buitengebied (landschap) door en langs dezelfde verschillende maten en soorten groen: voordeurgroen, buurtgroen, wijkgroen (parken), ze bewegen zich door het raamwerk en komen vervolgens in het landschap uit. Voor volwassen zijn het minder de verblijfplekken, maar gaat het vaker om de routes die op zichzelf ook aantrekkelijk moeten zijn. Alleen als alle schakels van deze reeks intact zijn, verloopt de wandeling prettig, kan de wandelaar zich oriënteren, geniet hij van de omgeving en zijn er geen momenten van stress of onzekerheid. Als het groene raamwerk niet op een vanzelfsprekende manier is geschakeld aan het landschap, wordt de route snel onveilig, of men ervaart geen overgangen, minder contact met anderen en herkent minder de samenhang tussen stad en buitengebied. Zo blijkt uit de verkenning Betekenis van groen voor mensen in prachtwijken, die is uitgevoerd door TLU Landschapsarchitecten in opdracht van de Raad, dat bewoners van Malburgen (Arnhem) nooit bij de uiterwaarden van de Rijn komen en bewoners van Overvecht (Utrecht) niet weten dat zij naast twee prachtige forten, ingebed in het landschap, wonen.

Bijlage 1

Totstandkoming Advies

Samenstelling van de werkgroep:

Raadsleden:

drs. C.J.G.M. de Vet (voorzitter)
prof. dr. M.J.A. Margadant-van Arcken
dr. M.C. van Schendelen

Bureau van de raad:

ir. J. Maas (communicatie-adviseur)
dr. R. Brouwer (projectleider)

Bij de voorbereiding van het advies zijn gesprekken gevoerd met:

M. Alting	Centrum voor Natuur en Milieu Educatie Amsterdam
R. van Andel	Kinderkookkafé Amsterdam
S. Baldinger	Brede School 't Koggeschip
O. van Beek	Montessorischool Ede
J. Boelman	Bond van Volkstuinders
F. Boersma	Scouting Nederland
L. Bolsius	Gemeente Rotterdam
M. Claringbould	TLU Landschapsarchitecten
E. Dragt	Young Works
M. van Essen	Ministerie van LNV
A. Flipse	Centrum voor Natuur en Milieu Educatie Leusden
D. Godefrooij-van Etten	Gemeente Leusden
F. Hajer	Nationaal Jeugdfonds Jantje Beton
M. Hebbenaar	VNG/Child Friendly Cities
H. Heerema	Stichting Goudappels aan Zee
Th. van der Horst	Bond van Volkstuinders
E. Kalk	Agora Europa
J. Kruijer	Oberon
B. Kuypers	Centrum voor Natuur en Milieu Educatie Amsterdam
R. van Raaij	Ministerie van LNV
J. van Schie	Gemeente Groningen
G. Schouw	Kenniscentrum Grote Steden
J. Sevenster	Ministerie van LNV
S. Shepherd	Centrum voor Natuur en Milieu Educatie Maastricht
Th. Slobbe	Stichting wAarde
D. Voss	Tijd voor Eten
M. Vos	Gemeente Amsterdam
H. Vroklage	AVVN

Bijlage 2

Geraadpleegde literatuur

- AVVN (2007), Ruimte voor Volkstuinen; Rappel voor de volkstuinpassage uit de Nota Ruimte, oktober 2007, Utrecht.
- Berg van den A.(2007), Buiten spelen goed voor kinderen, in tijdschrift: Kennis.online, WUR Wageningen.
- Berg van den A. e.a. (2007), Spelen in het groen: effecten van een bezoek aan een natuurspeelplaats op het speelgedrag, de lichamelijke activiteit, de concentratie en de stemming van kinderen, Alterrapport 1600, Wageningen.
- Buijs A..E. en Vries de S. (2005), Verschillen in landschapsbeleving tussen bevolkingsgroepen; literatuurstudie en opzet voor empirisch onderzoek, Planbureaurapporten nr. 25, Alterra Wageningen.
- Buijs A.E. e.a. (2007), Natuur door andere ogen bekeken; de natuurbeleving van allochtonen en jongeren, WOT-studies Alterra wageningen.
- Coalitieakkoord 2007-2011, Coalitieakkoord tussen de Tweede Kamerfracties van CDA, PvdA en ChristenUnie, Den Haag.
- Commissie Dijsselbloem (2008), Tijd voor onderwijs, Tweede Kamer, vergaderjaar 2007-2008, 31 007, nr. 6.
- Elkind D. (2007): The power of play; Learning What Comes Naturally, Da Capo Press Lifelong Books, Philadelphia.
- Gemeente Amsterdam (2003), Ruimtelijke inventarisatie tuinparken Amsterdam, 27 mei 2003, Dienst Ruimtelijke Ordening, Amsterdam.
- Gemeente Amsterdam (2007), Proeftuin Amsterdam; gezonde en duurzame voeding in stad en regio, Nieuwsbrief nr. 1, Dienst Ruimtelijke Ordening Amsterdam.
- Gemeente Zwolle (2000) Beleidsnota: Speelruimte voor de jeugd in Zwolle.
- Gezondheidsraad en RMNO (2004) Adviesrapport 'Natuur en Gezondheid; Invloed van natuur op sociaal, psychisch en lichamelijk welbevinden, deel 1 tweeluik: Verkenning van de stand der wetenschap, Den Haag.

- Grin J., Hajer M. en Versteeg W. red. (2006), Meervoudige democratie. Ervaringen met vernieuwend bestuur. Amsterdam: Aksant.
- Hajer en Karsten (2007) in: Buitenruimte bij brede scholen nodig voor kindvriendelijke buurt: Schooldomein, september 2007.
- Hana K. (1965), Feest in de natuur; De eeuw van Jac. P. Thijsse, Van Holkema & Warendorf n.v., Amsterdam.
- InAxis (2007), Help! Een burgerinitiatief, Commissie Innovatie Openbaar Bestuur, Den Haag
- Louv (2007), Het laatste kind in het bos; Hoe wij onze kinderen weer in contact brengen met de natuur, van Arkel Utrecht.
- MNP (2006), Belevingswaardenmonitor Nota Ruimte 2006, Nulmeting landschap en groen in en om de stad, MNP-publicatienummer 500073001, Bilthoven.
- Nicis Institute (2007), Wat beweegt kinderen; Een onderzoek naar het sport- en beweeggedrag van kinderen, Den Haag.
- Oberon (2004), Kwaliteitscriteria Brede Scholen, Stuurgroep Brede Scholen Utrecht.
- Oberon (2007), Jaarbericht 2007 Brede scholen in Nederland, Utrecht.
- RMNO, RLG en RGO (2007), Kennisagenda natuur en gezondheid; in maatschappelijk perspectief, RMNO-reeks Adviezen nr A.13.
- Raad voor het Landelijk Gebied (2005), Recht op groen; Advies over de groene kwaliteit van de openbare ruimte, Deel 1 Beleidsadvies, Publicatie RLG 05/6, juni 2005, Amersfoort.
- Rohmer M. (2007), Een schoolplein voor de buurt; brochure van Jantje Beton, Utrecht.
- Schendelen van M. (1997): Natuur en ruimtelijke ordening in Nederland; een symbiotische relatie, NAI Rotterdam.
- Verboom J. (2006): Scharrelkind hoort buiten te spelen tot het donker wordt, in: Trouw 14-01-2006.
- VNG (2006), Beheer & Exploitatie van brede scholen; brede scholen in Nederland, Oberon Utrecht.
- VNG Magazine (2008), Van Volkstuin naar tuinpark (p. 25), nr. 3, 8 februari 2008.

- Vreke J. e.a. (2006), Potenties van groen! De invloed van groen in en om de stad op overgewicht bij kinderen en op het binden van huishoudens met midden- en hoge inkomens aan de stad, Alterra-rapport 1356, Wageningen.
- Young Works (2008), Jong en groen: kinderen over hun schooltuin; Resultaten kwalitatief onderzoek onder kinderen over natuur en voeding, januari 2008, Amsterdam.

Bijlage 3

Overzicht publicaties

2008

- RLG 08/08 Groen opgroeien!
Advies over meer samenhang in groen jeugdbeleid (juni 2008)
- RLG 08/07 Energie van eigen bodem: regionale kansen voor biomassa
Advies over energie uit biomassa (juni 2008)
- RLG 08/06 Rond de tafel
Advies over en voor voedselkwaliteit (mei 2008)
- RLG 08/05 Verbinden & verknopen
Advies over integrale langetermijnvisie Randstad 2040 (maart 2008)
- RLG 08/04 Kaders zo helder als water
Advies over de rijksrol bij de zoetwatervoorziening voor de landbouw in de verziltende Delta (maart 2008)
- RLG 08/03 Het megabedrijf gewogen
Advies over megabedrijven in de intensieve veehouderij (februari 2008)
- RLG 08/02 Globalisation, Land use change and the common agricultural policy
Activity report 2007 (February 2008)
- RLG 08/01 De mythologie van onteigening
Advies over de inzet van onteigening voor de realisatie van de Ecologische Hoofdstructuur (januari 2008)

2007

- RLG 07/01b **Publieke belangen centraal**
Advies over de toekomst van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (november 2007)
- RLG 07/08 **Gezondheid en Natuur verbinden**
Beleidsadvies over het inzetten van natuur voor gezondheid (oktober 2007)
- RLG 07/07 **Samen of apart**
Advies over de wenselijkheid van een Agrarische Hoofdstructuur op rijksniveau (september 2007)
- RLG 07/06 Jaarverslag 2006 en voortgang werkprogramma 2007

vervolg publicaties 2007

- RLG 07/05** **Achter open deuren**
Advies over de provinciale regierol bij gebieds-
ontwikkeling (juni 2007)
- RLG 07/04** **Van uitzonderlijke en universele betekenis**
Briefadvies over de Nederlandse inzet voor het Werelderf
goed (mei 2007)
- RLG 07/03** **Duurzame ontwikkeling van het potentieel van de zee**
Briefadvies over het geïntegreerd maritiem beleid in
Europa en Nederland (april 2007)
- RLG 07/02** **Extra inzet voor de Zuidvleugel**
Briefadvies over het Nota Ruimte - programma voor de
Zuidvleugel van de Randstad (maart 2007)
- RLG 07/01a** **Europees Gemeenschappelijk Landbouwbeleid:
Bedrijfstoelagen** Briefadvies over het systeem van
bedrijfstoelagen (maart 2007)

De Raad voor het Landelijk Gebied adviseert de regering en de beide kamers van de Staten-Generaal op hoofdlijnen van beleid. De raad richt zich op strategische adviezen op de lange en middellange termijn en incidenteel op actuele zaken op korte termijn. Het werkterrein betreft het gehele beleidsveld van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, aangeduid als 'landelijk gebied'.

Samenstelling van de raad

prof. mr. P.C.E. van Wijmen, voorzitter
drs. B.J.M. van Essen
ir. J.T.G.M. Koolen
mw. J. Lamberts
mw. prof. dr. M.J.A. Margadant-van Arcken
mw. T.L. Metz b.a.
mw. dr. M.C. van Schendelen
dr. ir. H.J. Silvis
dhr. F. Tielrooij
prof. dr. M.J.W. van Twist
drs. C.J.G.M. de Vet

Algemeen secretaris: ir. H. de Wilde

Samenstelling van de werkgroep die dit advies heeft voorbereid

RLG

drs. C.J.G.M. de Vet (voorzitter)
mw. prof. dr. M.J.A. Margadant-van Arcken
mw. dr. M.C. van Schendelen

Secretariaat

Dr. R. Brouwer (projectleider)
Ir. J.B. Maas (communicatie)

Raad voor het Landelijk Gebied

Postbus 1331
3500 BH Utrecht
telefoon: (030) 2307870
fax: (030) 2310672
e-mail: raad.landelijk.gebied@minInv.nl
website: www.rlg.nl

Publicatie RLG 08/08
Juni 2008

Foto omslag

Johan van der Wielen

Vormgeving

Geerars Communicatie, Amersfoort

ISBN-13 978-90-77166-36-9
NUR 940